

Økonomiske sammenhænge og økonomisk politik

Claus Vastrup

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

SUMMARY: First, some aspects of analytical and econometric models are discussed in relation to the needs for economic policy making. Second, an income expenditure scheme for a small, open economy is outlined. Using Mundell's assignment technique it is shown that a stable path for a very open economy towards full employment and equilibrium on current accounts follows from the assignment of fiscal policy to the target for the current accounts and the assignment of policies for the competitiveness of the economy to the target for the employment. Third, it is shown that important differences in the development of the Danish economy in the last 15 years can be explained by stable respectively unstable assignments according to the scheme outlined.

1. Indledning

Inden for mit fag, som nogle kalder økonomisk videnskab, og andre mindre prætentøst kalder for universitetsøkonomi, er teori og empiri om makroøkonomisk politik et af de emneområder, som har offentlighedens og politikernes bevågenhed. Det er selvfølgelig et gode, hvis økonomer kan bidrage med rådgivning om den økonomiske politik, men en sådan rådgivning rummer også nogle risici, idet det jo f.eks. ikke er al tankevirkning på universiteterne, som direkte kan anvendes. Med mellemrum kan der derfor være grund til at overveje, hvad økonomer praktisk kan bidrage med om tilrettelæggelsen af den generelle økonomiske politik. Det er sådanne overvejelser, der er emnet for mit foredrag. Først vil jeg diskutere anvendelsen af udsagn fra simple modeller, især om troværdighed i den økonomiske politik. Dernæst vil jeg omtale de økonometriske makromodellers fordele og begrænsninger samt et tankeskema til kontrol af prognoser og især af de forslag til ændringer i den økonomiske politik, som ofte følger disse prognoser. Endelig vil jeg anvende tankeskemaet på nogle danske eksempler fra de sidste 15 år, og til sidst vil jeg vende tilbage med nogle bemærkninger om stabilitet og troværdighed.

2. Om økonomers forudsætninger om de politiske målsætninger

Når økonomer på det abstrakte plan skal diskutere økonomisk politik, sker det som

Økonomiske sammenhænge og økonomisk politik

Claus Vastrup

Økonomisk Institut, Aarhus Universitet

SUMMARY: First, some aspects of analytical and econometric models are discussed in relation to the needs for economic policy making. Second, an income expenditure scheme for a small, open economy is outlined. Using Mundell's assignment technique it is shown that a stable path for a very open economy towards full employment and equilibrium on current accounts follows from the assignment of fiscal policy to the target for the current accounts and the assignment of policies for the competitiveness of the economy to the target for the employment. Third, it is shown that important differences in the development of the Danish economy in the last 15 years can be explained by stable respectively unstable assignments according to the scheme outlined.

1. Indledning

Inden for mit fag, som nogle kalder økonomisk videnskab, og andre mindre prætentøst kalder for universitetsøkonomi, er teori og empiri om makroøkonomisk politik et af de emneområder, som har offentlighedens og politikernes bevågenhed. Det er selvfølgelig et gode, hvis økonomer kan bidrage med rådgivning om den økonomiske politik, men en sådan rådgivning rummer også nogle risici, idet det jo f.eks. ikke er al tankevirkning på universiteterne, som direkte kan anvendes. Med mellemrum kan der derfor være grund til at overveje, hvad økonomer praktisk kan bidrage med om tilrettelæggelsen af den generelle økonomiske politik. Det er sådanne overvejelser, der er emnet for mit foredrag. Først vil jeg diskutere anvendelsen af udsagn fra simple modeller, især om troværdighed i den økonomiske politik. Dernæst vil jeg omtale de økonometriske makromodellers fordele og begrænsninger samt et tankeskema til kontrol af prognoser og især af de forslag til ændringer i den økonomiske politik, som ofte følger disse prognoser. Endelig vil jeg anvende tankeskemaet på nogle danske eksempler fra de sidste 15 år, og til sidst vil jeg vende tilbage med nogle bemærkninger om stabilitet og troværdighed.

2. Om økonomers forudsætninger om de politiske målsætninger

Når økonomer på det abstrakte plan skal diskutere økonomisk politik, sker det som

regel i en model med en velfærds- eller præferencefunktion, som forudsættes at afspejle politikernes holdning til de spørgsmål, som skal behandles. Endvidere beskrives den private sektor ved dennes præferencer, budgetrestriktioner og relevante institutionelle forhold. De søgte udsagn om den rette anvendelse af økonomisk-politiske instrumenter fremkommer herefter som et resultat af en maksimering af politikernes præferencefunktion under den ikke uvæsentlige bibetingelse, at den private sektor reagerer som beskrevet ved de økonomiske sammenhænge, som kan udledes af denne sektors præferencer, budgetrestriktioner mv.

Om resultater af en konkret analyse efter dette skema gælder for det første, at de kun er relevante for den politiske beslutningsproces, hvis både politikernes præferencefunktion og den forudsatte private adfærd afspejler væsentlige forhold i den verden og på det tidspunkt, hvor resultaterne tænkes anvendt. For det andet gælder, at økonomers forudsætninger og modeller i bedste fald kun kan være en forenklet beskrivelse af forholdene i en mangfoldig virkelighed. Det, som måtte være et relevant resultat i én periode, vil derfor ikke nødvendigvis være det i en anden periode.

Det er således rimeligt at antage, at politikernes (marginale) vægtning af deres ønske om en lavere inflation contra en lavere arbejdsløshed afhænger af den absolutte højde af denne inflation og arbejdsløshed. Politikere fokuserer derfor i nogle perioder mere på lav inflation end på en tilsvarende arbejdsløshed og omvendt. Selvom sådanne forskelle mellem perioder kan forklares af de historiske omstændigheder og i princippet kan opfanges af modellerne, er det ikke sikkert, at økonomers anvendelse af matematisk nemt håndterbare og derfor enkle forudsætninger i tilstrækkeligt omfang afspejler disse forskelle.

Mange modeller om økonomisk politik og især små modeller, som anvendes i analytiske øvelser, er derfor problem- og tidsafhængige. Som eksempel kan nævnes modeller om betydningen af troværdighed om den økonomiske politik, som ensidigt giver resultater om fordelene ved prisstabilitet versus inflation. Sådanne modeller er et spejlbillede af den forholdsvis store vægt, som prisstabilitet havde ved udformningen af den økonomiske politik i det meste af den vestlige verden i 1980'erne. Denne vægt på prisstabilitet kan formentlig forklares af den inflationære udvikling herunder Philipskurvens såkaldte sammenbrud i 1970'erne. På denne baggrund har økonomer opstillet simple modeller med et enkelt instrument til belysning af betydningen af troværdighed og tidskonsistens i den økonomiske politik (for en god oversigt se Fischer (1990)).

Det er et spørgsmål, hvor meget vægt man skal tillægge resultater om troværdighed fra en så simpel øvelse. Der er formentlig i et vist omfang tale om en tidsafhængig problemstilling som følge af den inflationære udvikling og en ambitiøs målsætning for beskæftigelsen i de to foregående årtier. Til belysningen af betydningen af disse forhold indbyggede økonomer i deres modeller en ikke altid velforklaret eller veldoku-

menteret forskel mellem politikernes og privates præferencer for beskæftigelse og stabile priser. Det er denne forskel eller modsætning, som sammen med en forudsætning om rationelle forventninger er drivkraften bag de til tider ret bastante resultater om risikoen for en inflationær udvikling og om behovet for en tidskonsistent og troværdig, men også bestemt form for økonomisk politik. Med 1990'ernes høje arbejdsløshed og lave inflation er denne problemstilling ikke længere så presserende. Det er nu om dage i mange tilfælde tilstrækkeligt at påpege, at den generelle økonomiske politik må pålægges begrænsninger med hensyn til ambitionsniveauet for beskæftigelsen, at strukturproblemer kan være væsentlige, og at hensynet til den langsigtede udvikling og stabiliteten nødvendigvis må spille en rolle for, hvad man aktuelt kan gøre i den økonomiske politik.

I et historisk perspektiv er det heller ikke således, at den økonomiske udvikling til alle tider har haft en inflationær bias. Det har derfor heller ikke altid været den fremherskende opfattelse hos økonomer, at den økonomiske politik havde en sådan bias.

Ved Bretton-Woods systemets oprettelse og i de første ti år, hvor systemet virkede, var det f.eks. opfattelsen hos mange, at det internationale valutasystem havde indbygget en deflationær bias som følge af asymmetriske tilpasningskrav til lande med betalingsbalanceoverskud henholdsvis -underskud.

Fra nyere tid kan også nævnes et dansk eksempel på, at troværdighedsproblemet i den moderne økonomiske fortolkning og dermed spørgsmålet om tidskonsistens i den økonomiske politik ikke har spillet nogen større rolle. Ved vedtagelsen af den finanspolitiske lempelse i 1993 tilkendegav regeringen samtidig, at den på et senere tidspunkt ville foreslå opkrævning af en række nye afgifter på bl.a. miljøområdet. Formålet skulle bl.a. være at lukke den del af hullet i statsfinanserne, som ikke blev elimineret gennem højere aktivitet og beskæftigelse. De finansielle markeder har formentlig opfattet en sådan politik som tidsinkonsistent i den her anvendte økonomiske betydning, idet meget taler for, at der var risiko for, at det ikke ville være i overensstemmelse med den økonomiske udvikling og regeringens annoncerede målsætning om øget beskæftigelse at omgøre virkningerne af den initiale ekspansion ved senere kontraktive foranstaltninger.

Denne mangel på økonomisk troværdighed har imidlertid ikke forhindret, at Danmark, samtidig med at den økonomiske politik blev omlagt i mere beskæftigelsesorienteret retning, og underskuddet på de offentlige budgetter derfor blev forøget, fik et fald i den lange (og korte) rente i 1993. Dette fald var oven i købet større end i udlandet, hvor man ikke på tilsvarende vis lempede finanspolitikken. Forklaringen på denne udvikling skal formentlig søges i det forhold, at den initiale lempelse af finanspolitikken var afpasset efter det store overskud på betalingsbalancen og den høje arbejdsløshed. Der har derfor ikke været tale om en lempelse, som blev vurderet til at være uligevægtsskabende hverken på kort eller langt sigt. Men det er en anden forkla-

ring end den, som følger af ovennævnte litteratur om troværdighed i den økonomiske politik, jf. nedenfor.

Min foreløbige konklusion er derfor, at god rådgivning kræver, at valget af analyseramme ikke sker med blikket ensidigt rettet mod bakspejlet, men at analyserammen tilpasses aktuelle problemstillinger og forudsætninger. Fra teoriehistorien kender vi da også mange eksempler på, at de bedste bidrag til økonomisk teori har været inspireret af samtidens aktuelle problemer og tilpasset dens forudsætninger, jf. f.eks. Adam Smith, Ricardo og Keynes.

3. Modeller i anvendt makroøkonomi

Selvom man i de senere år i den praktiske planlægning af den økonomiske politik ikke synes at have været så fikseret som tidligere på resultater af kørsler med store økonometriske modeller, spiller disse alligevel med rette en betydningsfuld rolle. Det er tilfældet i både Danmark, udlandet og på internationalt plan.

De fleste ville formentlig foretrække, at sådanne modeller var altomfattende. Det gælder også, selvom formålet er det trods alt begrænsede at skønne over konjunkturudviklingen og vurdere virkningerne af forskellige former for økonomisk politik. Imidlertid er altomfattende og dermed helt generelle modeller som bekendt en utopi. Det er derfor nødvendigt at anlægge et mere begrænset ambitionsniveau og derfor nødvendigt at opstille og anvende modeller, som er relevante i forhold til mere begrænsede formål som f.eks. konjunkturanalyse.

På trods af forskelligheder er de fleste modeller, som anvendes i det praktiske arbejde med økonomisk politik, bygget i traditionen fra den såkaldte neoklassiske syntese (af den neoklassiske og keynesianske opfattelse) af makroteorien, dvs. som modeller i ISLM-traditionen med tilhørende variable fra udbudssiden. Der kan rejses mange indvendinger mod denne modeltradition. Det er da også gjort i rigt mål. Således er det mikroøkonomiske grundlag for adfærdsrelationerne i bedste fald rudimentært og i hvert fald ikke altomfattende i den forstand, at f.eks. arbejdsudbud og forbrugsefterspørgsel formuleres som et resultat af simultane beslutninger hos de samme personer i den private sektor. Universitetsøkonomer vil også ofte kritisere modellerne for ikke tilstrækkelig eksplicit at modellere forventningerne til det fremtidige økonomiske forløb, herunder især den fremtidige økonomiske politik. Det er den såkaldte Lucas-kritik. Man kritiserer også den ofte rudimentære specifikation og bestemmelse af variable på økonomiens udbudsside. Nogle hæfter sig her ved løndannelsen, men man kunne også nævne den ringe rolle, som profit og profitforventninger spiller i mange modeller.

Når alt det er sagt, og selvom nogle universitetsøkonomer (ofte af nyklassisk observans) betegner denne type modeller som uanvendelige, er den alligevel det mest anvendte arbejdsredskab til konjunkturbedømmelse og vurdering af virkningerne af alternative økonomiske politikker i regeringskontorer, konjunkturinstitutter mv.

Efter min opfattelse har modellerne deres force ved at tvinge konjunkturbedømmerne til igennem en længere periode at fastholde en bestemt systematik ved indsamling, bearbejdning og vurdering af talmæssige oplysninger. Det siger sig selv, at budgetrestriktioner og andre regnskabsmæssige identiteter er en del af denne systematik. De store modeller tvinger også modelbyggerne til gennem opdatering og fejlundersøgelser systematisk at opsamle ny viden om de adfærdsmæssige relationer i modellerne.

Samtidig giver også disse modeller en forenklet fremstilling af virkeligheden. Man fokuserer nødvendigvis på sammenhænge, som er relevante i forhold til en historisk problemstilling. De kan derfor ikke tage højde for alle væsentlige faktorer i en prognoseperiode. Særlig tydeligt er det, når modellerne er estimeret på et datasæt fra en bestemt periode, og der i en prognosesituation skal beskrives virkninger af hændelser, som ikke findes i estimationsperioden. Det var f.eks. tilfældet med prognoser i 1973/74 oven på OPEC-landenes første olieprisforhøjelse og dermed det første større udbudschok i efterkrigstiden. I sådanne situationer er det tydeligt, at modelberegninger ikke med rimelighed kan foretages uden supplerende overvejelser om økonomiens virkemåde. Som følge af de forenklinger, som en model er udtryk for, kan prognoser heller ikke i almindelighed udarbejdes mekanisk. Der er behov for sund fornuft og økonomiske overvejelser også af anden art end den, som ligger bag de specificerede adfærdsrelationer. Hermed har jeg også bundet forbindelsen tilbage til det, jeg først sagde – ganske vist lidt kritisk – om små analytiske modeller og om behovet for til tider at belyse specielle problemstillinger.

4. Et tankeskema

Det er også en god ide generelt at vurdere resultaterne fra kørsler med økonometriske modeller som ADAM og SMEC. Til det formål og især til overvejelser om den økonomiske politik kan det være nyttigt at have en mindre analytisk model og dermed et tankeskema som sparringspartner. Selvom antallet af væsentlige adfærdsrelationer i de fleste økonometriske modeller er begrænset, er det alligevel betryggende med en sådan kontrol. Hvilken type af model man skal benytte som kontrollant, afhænger selvfølgelig af, hvad man anser for afgørende karakteristika ved den pågældende økonomi.

Efter min opfattelse er det centrale ved dansk økonomi i relation til stabiliseringspolitikken en ensidig afhængighed af udlandet og en stor grad af åbenhed over for omverdenen både med hensyn til strømmen af varer og tjenester og i relation til de finansielle formueanbringelser. Dansk økonomi skal derfor modelleres som en lille, åben økonomi.

Samtidig har finanspolitikken stor, men ikke udelukkende betydning for betalingsbalancen. Finanspolitikken skal sammen med rente- og pengeforhold også have mu-

lighed for at påvirke den indenlandske produktion og beskæftigelse. Danmark står heller ikke over for en fuldstændig vandret afsætningskurve på eksportmarkederne. Hvis det var tilfældet, og der derfor herskede fuldkommen konkurrence på disse markeder, ville den udenlandske aktivitet udelukkende have betydning gennem variationer i det udenlandske pris-, løn- og renteniveau. Det mener jeg ikke er tilfældet. Den tætte samvariation mellem dansk og udenlandsk aktivitet gør det sandsynligt, at Danmark er direkte afhængig af aktiviteten i udlandet.

Efter behov kan man derfor modellere den lille, åbne økonomi med både en eksport- og en hjemmemarkedssektor eller som en økonomi med en enkelt sektor. I det sidste tilfælde er det af hensyn til finanspolitikens muligheder for at påvirke den hjemlige aktivitet nødvendigt med en faldende afsætningskurve på de udenlandske markeder, men også i det første tilfælde er det som nævnt rimeligt.

Med hensyn til priser er det nødvendigt at skelne mellem produkt- og forbrugerpriser. De sidstnævnte er et vægtet gennemsnit af producentpriser, valutakurs og udenlandske priser. Producentpriserne kan med tilnærmelse betragtes som bestemt ved en konstant eller produktivitetsafhængig markup på lønomkostningerne. Med en vis træghed i tilpasningen af lønninger mv. følger det, at Danmarks konkurrenceevne ikke nødvendigvis er konstant, men afhængig af lønninger, produktivitet, valutakurs og udenlandske producentpriser. Danske lønstigninger vil medføre højere producentpriser og dermed ringere konkurrenceevne, men ikke stigninger af tilsvarende størrelse i forbrugerpriserne. Modstykket til det sidste er selvfølgelig en stigning i reallønnen, men dertil kommer et fald i produktion og beskæftigelse, som følge af den forringede konkurrenceevne. Omvendt vil en stigning i forbrugerpriser ikke nødvendigvis alene stamme fra danske lønstigninger, men kan også komme fra udenlandske pris- og lønstigninger og fra valutakursen. Hvis en stigning i de danske forbrugerpriser ikke kommer fra danske lønstigninger eller produktivitet, vil der også komme en positiv virkning på beskæftigelsen, men samtidig et fald i reallønnen.

Importen afhænger af den indenlandske aktivitet og efterspørgsel samt formentlig af konkurrenceevnen. Betalingsbalancen eller rettere saldoen på vare- og tjenesteposterne også kaldet nettoeksporten er foruden af udenlandske variable således afhængig af den indenlandske efterspørgsel og konkurrenceevnen. Aktivitet og beskæftigelse er tilsvarende afhængige af den indenlandske efterspørgsel, konkurrenceevnen og udenlandske variable.

Reguleringen af den indenlandske efterspørgsel sker via finanspolitikken, men pengepolitikken kan – afhængig af valutasituationen – heller ikke helt udelukkes som økonomisk-politisk instrument. I hvert fald er det således, at renteændringer, hvad enten de er udtryk for en instrumentændring eller et resultat af udenlandske renteændringer, valutauro mv., har betydning for den indenlandske efterspørgsel. Tilsvarende kan man diskutere, i hvilken grad konkurrenceevnen er et instrument i den økonomiske

politik. Men udviklingen i 1990 og 1993 illustrerede i hvert fald, at Danmarks konkurrenceevne påvirkes af (i disse tilfælde andre landes) valutakursændringer. Der er heller ikke tvivl om, at store lønstigninger som f.eks. ved overenskomsterne i 1987 og mere generelt indkomstpolitik i form af ændrede rammer for arbejdsmarkedets funktionsmåde herunder løndannelsen har betydning for konkurrenceevnen.

Ligesom strukturen i de økonometriske makromodeller er denne analyseramme 10-15 år gammel. Det forhindrer selvfølgelig ikke, at man som led i anvendelsen supplerer den med indsigt af nyere dato. Kort sagt er referencerammen efter min opfattelse holdbar og relevant til diskussion af konjunkturudvikling og økonomisk politik i en åben økonomi som den danske.

Det er selvfølgelig en politisk opgave at udstikke de konkrete målsætninger for den økonomiske politik. Men det er velkendt, at økonomiske skoler ser forskelligt på mulighederne for at anvende generel økonomisk politik til at stabilisere aktivitet og beskæftigelse. Efter min opfattelse skyldes det, at forskellige teorier anvender forskellige forudsætninger til at forklare eksistensen af konjunkturarbejdsløshed og måske også, at man anlægger en forskellig tidshorisont. Det centrale forhold, som angiver skillelinjen mellem monetaristers og nyklassikeres negative syn og keynesianeres mere positive syn på mulighederne for at føre konjunkturudjævrende politik, er således i dag som tidligere spørgsmålet, om det økonomiske system og dermed markedsmekanismen, overladt til sig selv, vil være i stand til hurtigt at sikre en beskæftigelse, som alene er udtryk for strukturforholdene i økonomien. Hvis dette ikke er tilfældet, kan generel økonomisk politik have en stabiliserende indflydelse på produktion, inflation og beskæftigelse.

Nogle har desuden den opfattelse, at selvom det i princippet er muligt og ønskeligt at påvirke aktivitet, beskæftigelse og arbejdsløshed gennem den generelle økonomiske politik, vil politikere som regel komme galt af sted med forsøg på at stabilisere udviklingen. Jeg skal ikke benægte, at der kan være problemer med den politiske beslutningsproces, men jeg mener ikke, at det er en relevant begrundelse for på forhånd at opgive at fortælle politikerne om deres muligheder.

Om den første skillelinje er jeg af den opfattelse, at flere forhold og observationer taler for, at en økonomi overladt alene til markedsmekanismen først efter en vis periode vil etablere en beskæftigelse svarende til de basale strukturelle vilkår i økonomien. Jeg er med andre ord af den opfattelse, at konjunktursvingninger giver arbejdsløshed i nogle perioder og overbeskæftigelse, inflation mv. i andre perioder. Som årsager hertil kan henvises til intertemporale koordinationsproblemer i den private sektor, eksternaliteter på arbejds- og varemarkederne, trægheder i løn- og prisdannelsen mv. På samme måde som de makroøkonometriske modeller afspejler det opstillede tankeskema kun nogle af disse forhold. Deraf behovet for omtanke og indsigt også ved anvendelsen af denne modeltype.

Som følge af de nævnte svagheder ved de ligevægtsskabende kræfter, er det selvfølgelig også rimeligt, at beskæftigelsen er en målvariabel for stabiliseringspolitikken. Andre relevante variable kunne være priseniveau, realløn og betalingsbalance. For anvendelse af den sidste variabel taler det forhold, at et betalingsbalanceunderskud via gæld og rentebetalinger lægger nogle restriktioner på (eller i tilfælde af overskud og tilgodehavende giver nogle muligheder i) den fremtidige økonomiske politik. Uden ændringer i konkurrenceevnen vil et betalingsbalanceunderskud og gæld til udlandet være ensbetydende med, at man senere må stramme den efterspørgselsregulerende politik til skade for beskæftigelse og velfærd for at kunne betale renter og eventuelt afdrag til udlandet. Et betalingsbalanceunderskud er derfor ensbetydende med, at man ved uændret konkurrenceevne køber sig til forøget beskæftigelse på bekostning af fremtidig beskæftigelse og velfærd. Omvendt ved betalingsbalanceoverskud og et tilgodehavende i udlandet. Betalingsbalancen er derfor en skyggevariabel for fremtidige muligheder for beskæftigelse og velfærd. Især som følge heraf, men også fordi betalingsbalanceunderskud kan blive så store, at de direkte lægger begrænsninger på den økonomiske politik, antager jeg i det følgende, at betalingsbalancen og den aktuelle beskæftigelse er relevante målvariable for den økonomiske politik i et åbent samfund som det danske.

5. Om anvendelse af tankeskemaet og den økonomiske politik

Med beskæftigelsen og betalingsbalancen som målvariable er de centrale sammenhænge de relationer, som bestemmer den indenlandske aktivitet (Y) og nettoeksporten (B). Begge variable afhænger som nævnt af den indenlandske efterspørgsel og derfor af finanspolitikken (G). Desuden afhænger de af konkurrenceevnen, her angivet som den reale valutakurs (e). Betalingsbalancen bestemmes derfor som

$$B(e, Y) = X(e) - [e \cdot M(e) + mY] = B^*(e) - mY \quad (1)$$

hvor X er den eksporterede mængde og M den del af den importerede mængde, som afhænger af e . Den importerede mængde afhænger desuden af Y , idet m er (den marginale) importkvote. Samtidig defineres

$$B^*(e) \equiv X(e) - eM(e)$$

$$\text{For } X = eM \text{ er } \frac{\partial B^*}{\partial e} = M(\varepsilon + \eta - 1) \equiv ML$$

hvor ε og η er priselasticiteter for den efterspurgte mængde i eksporten hhv. importen.

Det forudsættes, at en forbedring af konkurrenceevnen ceteris paribus vil forbedre betalingsbalancen, og at Marshall-Lerner betingelsen i priselasticiteterne ε og η derfor er opfyldt ($ML > 0$).

Den indenlandske aktivitet bestemmes som

$$Y = cY + G + B(e, Y) \quad (2)$$

hvor c er (den marginale) udgiftstilbøjelighed i den private sektor.

Af (1) og (2) findes

$$Y = \frac{G+B^*(e)}{1-c+m} \text{ og } \frac{\partial G}{\partial e} \Big|_{YY} = -ML < 0 \quad (3)$$

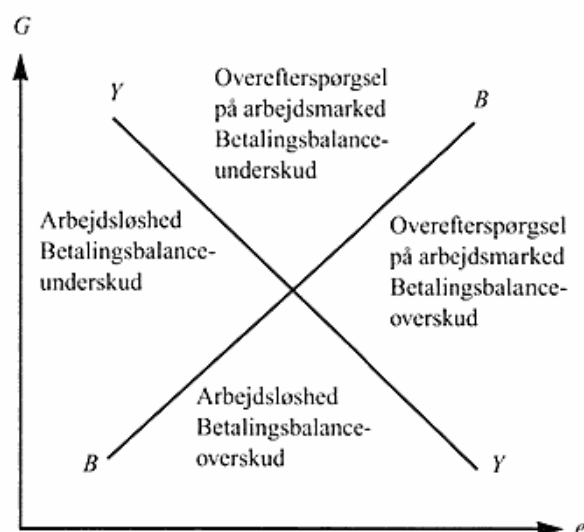
Af (1) og (3) findes herefter

$$B(e, Y) = B^*(e) - m \frac{G+B^*(e)}{1-c+m} \text{ og } \frac{\partial G}{\partial e} \Big|_{BB} = \frac{ML}{m} (1-c) > 0 \quad (4)$$

Svarende hertil kan opstilles figur 1, hvor YY -linien angiver de kombinationer af G og e , der giver fuld beskæftigelse. YY -linien har derfor en negativ hældning, jf. ligning 3. BB -linien angiver tilsvarende de kombinationer af G og e , som giver (en bestemt) ligevægt på betalingsbalancen. BB -linien har en positiv hældning, jf. ligning 4. De på figuren nævnte regimer findes ved simple ræsonnementer.

Hvis alle sammenhænge kendes eksakt, og det samme gælder den initiale situation, kan de politisk-økonomiske myndigheder direkte vælge de værdier af instrumenterne G og e , som sikrer ligevægt på betalingsbalancen, og at der ikke er konjunktuel arbejdsløshed. Men denne forudsætning om fuld information om model og alle parametre er selvfølgelig urealistisk. Selvom virkelighedens verden måtte være lige så simpel som modellen, ville de eksakte parametre formentlig ikke være kendt med sikkerhed. Men samtidig er modellen kun en abstraktion og verdenen derfor mere kompliceret end modellen bl.a. på grund af forventninger.

I sådanne tilfælde kan man til fastlæggelse af G og e anvende Mundells såkaldte assignment-teknik, som forbinder reguleringen af et givet instrument med en bestemt målvariabels afvigelse fra dennes ønskede ligevægt (Mundell (1968), se også Turnovsky (1977)). Hvis dette valg af forbindelse mellem mål og instrument sker i overensstemmelse med »the principle of effective market classification«, vil assign-

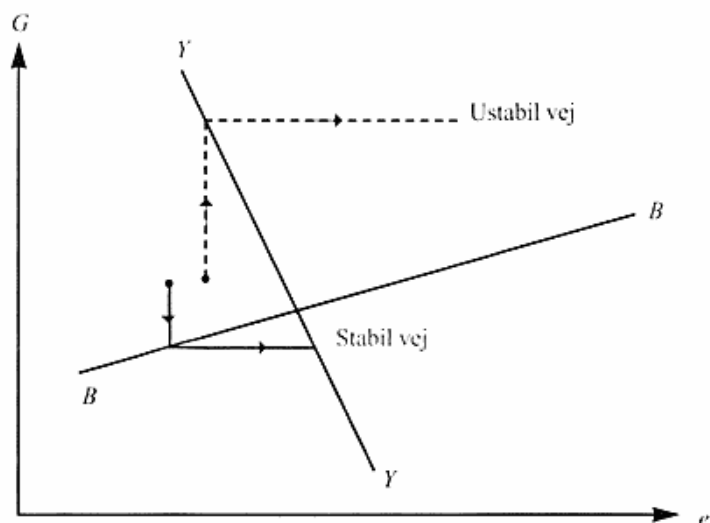
Figur 1.

ment-teknikken sikre, at økonomien bevæger sig på en stabil vej mod den dobbelte målopfyldelse eller ligevægt. Det nævnte princip angiver, at det instrument, som har den største relative indflydelse på en given målvariabel, skal styres i overensstemmelse med ønsket om at reducere denne målvariabels afvigelse fra dens ønskede værdi.

Det kan både i modellen vises og intuitivt indses ved hjælp af forholdet mellem (de numeriske værdier af) hældningerne på YY - og BB -linierne i figur 2, at hvis en stor del af variationen i den indenlandske efterspørgsel retter sig mod udenlandske varer (i modellen, hvis $m > 1-c$), er en sådan regel ensbetydende med, at finanspolitikken skal styres af hensynet til ligevægt på betalingsbalancen. Ved betalingsbalanceunderskud skal finanspolitikken derfor strammes. Omvendt i tilfælde af betalingsbalanceoverskud. Betalingsbalancen er derfor i en så åben økonomi som den her betragtede indikator for, hvor stram finanspolitikken bør være. På tilsvarende vis kræver en stabil udvikling, at krav til lønudvikling i en sådan økonomi styres af hensynet til ligevægt på arbejdsmarkedet. Konjunkturbetinget arbejdsløshed er derfor tilsvarende indikator for behov for løntilbageholdenhed og dermed en forbedring af konkurrenceevnen. Denne assignment eller kombination af instrumenter og mål vil sikre en stabil udvikling af økonomien mod den dobbelte ligevægt. Hvis man anvender den omvendte assignment, havner man på en vej med risiko for en ustabil udvikling væk fra den dobbelte ligevægt, jf. figur 2.

6. Danske eksempler

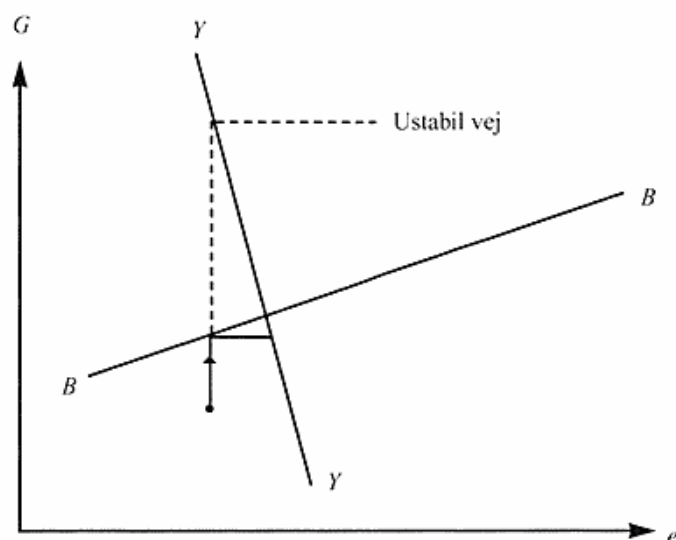
I en lille, åben økonomi som den danske er det i den aktuelle situation med konjunktuel arbejdsløshed og overskud på betalingsbalancen ensbetydende med, at det –

Figur 2.

som vedtaget af regering og Folketing i 1993 – er rigtigt at lempe finanspolitikken. Et sådant indgreb vil reducere overskuddet på betalingsbalancen og være til gavn for beskæftigelsen. Lempelsen må dog ikke blive større, end at der fortsat er sikkerhed for betalingsbalanceligevægt eller -overskud. De problemer, som herefter måtte restere med hensyn til beskæftigelsen, skal i næste omgang klares gennem løntilbageholdenhed og andre foranstaltninger til forbedring af konkurrenceevnen. En sådan videreførelse af den økonomiske politik ved de kommende overenskomster vil være udtryk for den rigtige anvendelse af mål og instrumenter, som på stabil vis vil bevæge dansk økonomi mod den dobbelte ligevægt, jf. figur 3.

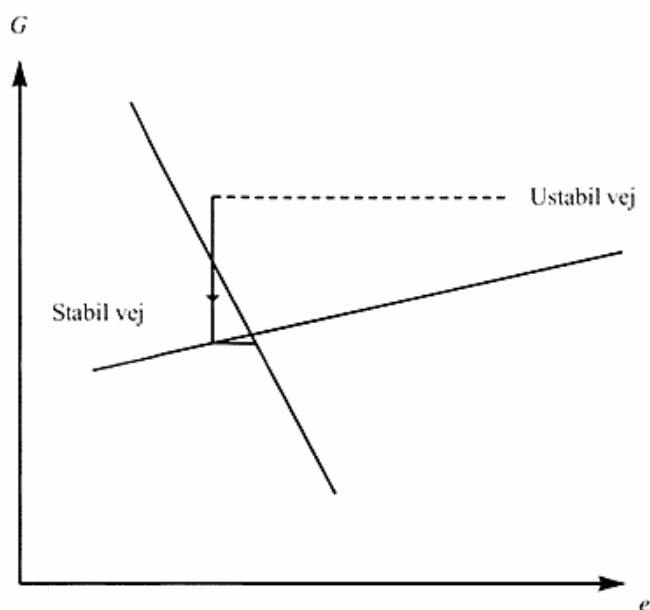
Der er imidlertid også eksempler fra nyere tid på en forkert anvendelse af instrumenterne i den økonomiske politik. I 1979-82 havde man en situation med betalingsbalanceunderskud og arbejdsløshed. Alligevel lempede man finanspolitikken gennem en operation-twist af hensyn til beskæftigelsen og devaluerede af hensyn til formentlig både betalingsbalance og beskæftigelse. Markedet opfattede i overensstemmelse med assignment-analysen denne kombination som ustabil (jf. figur 2), hvilket formentlig er forklaringen på både, at forventningerne på de finansielle markeder førte til en stigning i obligationsrenten til et niveau på mere end 20 pct., og at investeringer i reale aktiver (fast ejendom og maskiner mv.) blev kraftigt reduceret. Det var først, da man med virkning for 1983 strammede finanspolitikken (og suspenderede pristalsreguleringen af lønninger) og dermed vendte assignment i den stabile retning, at stabiliteten på de finansielle markeder blev genoprettet. Resultatet var et betydeligt rentefald, ingen problemer med at overgå til og fastholde en fastkurspolitik i EMS'en og en forholdsvis kraftig stigning i aktiviteten på trods af den finanspolitiske stramning. Styrken i det in-

Figur 3.

denlandske opsving var foruden af stabiliseringen dog også en følge af, at man nu kunne udnytte en tidligere forbedring af konkurrenceevnen i den ustabile periode 1979-82.

Et andet eksempel på en ustabil anvendelse af instrumenter findes i perioden 1985-87, hvor man havde betalingsbalanceunderskud og kraftigt stigende indenlandsk efterspørgsel og beskæftigelse bl.a. som følge af den omtalte stabilisering og en fortsat forbedring af konkurrenceevnen på grund af udviklingen i forholdet mellem hovedvalutaerne. Regering og Folketing gennemførte i denne situation i 1985 et indgreb i overenskomsterne på arbejdsmarkedet med det formål at reducere et voksende underskud på betalingsbalancen. Det var imidlertid for det første ikke muligt at fastholde de vedtagne påbud om lave lønstigninger (2%), og for det andet medførte den fortsatte stigning i den indenlandske efterspørgsel en yderligere forværring af underskuddet på betalingsbalancen i 1985 og 1986. Den økonomiske politik bidrog derfor til at trække dansk økonomi længere væk fra den dobbelte ligevægt og var derfor destabiliserende. Stabiliteten blev først genoprettet med den stramning af finanspolitikken, som blev gennemført med virkning fra 2. halvår 1986 og især med skattereformens ikrafttræden primo 1987. Det var dog for sent til at forhindre store lønstigninger ved overenskomsterne i 1987. Af hensyn til beskæftigelsen og som følge af den forringede konkurrenceevne gennemførte man derfor ved trepartsforhandlinger AMBI-indgrebet i december 1987. Assignment var således ustabil i 1985, hvilket siden havde konsekvenser for betalingsbalancen og sandsynligvis også for løndannelsen. Stabiliteten blev først genoprettet med den finanspolitiske stramning i 1986/87, men for sent til at undgå en stigning i arbejdsløsheden som følge af forringelsen af konkurrenceevnen, jf. figur 4.

Figur 4.

I 1987-1991/92 anvendte man den efterspørgselsregulerende politik rigtigt, idet man fastholdt den stramme finanspolitik af hensyn til betalingsbalancen og den store udlandsgæld. Moderate lønstigninger gav et stabiliserende bidrag til beskæftigelsen. Selvom arbejdsløsheden var høj på grund af den fastholdte stramning af finanspolitikken og den kun langsomme, men dog gradvise forbedring af konkurrenceevnen, var assignment i princippet rigtig, jf. figur 2. Det er også tilfældet, selvom bevægelser mellem hovedvalutaerne i 1990 forringede den danske konkurrenceevne til skade for beskæftigelsen.

7. Konklusion

De anførte eksempler på anvendelse af tankeskemaet viser, at dette dels kræver, at man har kendskab til niveau og retning for udviklingen i de eksogene elementer i den indenlandske efterspørgsel incl. finanspolitikken og til niveau og retning for udviklingen i konkurrenceevnen. Især den første variabel kræver, at man omhyggeligt opgør påvirkninger fra flere forskellige kanaler. Sådanne næsten bogholderimæssige opgørelser foretages i dag bl.a. i forbindelse med beregningen af eksogene variable til kørsler med SMEC og ADAM. Tankeskemaets bestemmelse af stabiliteten i den økonomiske udvikling og politik er derfor forholdsvis nem at anvende, når man først har placeret dansk økonomi i relation til målsætning for betalingsbalancen og den konjunkturelle arbejdsløshed.

Anvendelsen af tankeskemaet på nyere dansk økonomisk historie har samtidig sandsynliggjort, hvorfor en ekspansiv finanspolitik og dermed et (stort) budgetunderskud virkede destabiliserende på de finansielle markeder og den realøkonomiske aktivitet i 1979-82, men ikke i 1993-94 (hvor det dog også var mindre). Tankeskemaet giver i modsætning til den tidligere omtalte troværdighedslitteratur mulighed for at forklare denne forskel. Tankeskemaets model anvender således mere realistisk to instrumenter og et tilsvarende antal målsætninger. Den bedre forklaring illustrerer efter min opfattelse, at forventninger til udviklingen på længere sigt og dermed troværdighed om den økonomiske politik bedst diskuteres i relation til alle væsentlige politiske målsætninger og instrumenter og ikke alene og forholdsvis vilkårligt som betydningen af f.eks. budgetunderskuddet for udviklingen i valutakurs eller rente.

En sådan mere realistisk beskrivelse af troværdighedsproblemer i den økonomiske politik kan også supplere beregninger på ADAM og SMEC, hvor forventningsdannelsen på ikke altid realistisk vis alene forudsættes at være afhængig af fortidige variable. Dette forekommer i hvert fald at være urealistisk i forbindelse med en ustabil assignment, hvilket de sidste 15 års udvikling illustrerer, og tankeskemaet giver mulighed for at afsløre.

Litteratur

Fischer, S. 1990. Rules versus Discretion in Monetary Policy. I B.M. Friedman og F.H. Hahn, <i>Handbook of Monetary Economics</i> . Amsterdam.	Mundell, R.A. 1968. <i>International Economics</i> . New York.
Turnovsky, S.J. 1977. <i>Macroeconomic Analysis and Stabilization Policy</i> . Cambridge. |
|--|---|

Anvendelsen af tankeskemaet på nyere dansk økonomisk historie har samtidig sandsynliggjort, hvorfor en ekspansiv finanspolitik og dermed et (stort) budgetunderskud virkede destabiliserende på de finansielle markeder og den realøkonomiske aktivitet i 1979-82, men ikke i 1993-94 (hvor det dog også var mindre). Tankeskemaet giver i modsætning til den tidligere omtalte troværdighedslitteratur mulighed for at forklare denne forskel. Tankeskemaets model anvender således mere realistisk to instrumenter og et tilsvarende antal målsætninger. Den bedre forklaring illustrerer efter min opfattelse, at forventninger til udviklingen på længere sigt og dermed troværdighed om den økonomiske politik bedst diskuteres i relation til alle væsentlige politiske målsætninger og instrumenter og ikke alene og forholdsvis vilkårligt som betydningen af f.eks. budgetunderskuddet for udviklingen i valutakurs eller rente.

En sådan mere realistisk beskrivelse af troværdighedsproblemer i den økonomiske politik kan også supplere beregninger på ADAM og SMEC, hvor forventningsdannelsen på ikke altid realistisk vis alene forudsættes at være afhængig af fortidige variable. Dette forekommer i hvert fald at være urealistisk i forbindelse med en ustabil assignment, hvilket de sidste 15 års udvikling illustrerer, og tankeskemaet giver mulighed for at afsløre.

Litteratur

Fischer, S. 1990. Rules versus Discretion in Monetary Policy. I B.M. Friedman og F.H. Hahn, <i>Handbook of Monetary Economics</i> . Amsterdam.	Mundell, R.A. 1968. <i>International Economics</i> . New York.
Turnovsky, S.J. 1977. <i>Macroeconomic Analysis and Stabilization Policy</i> . Cambridge. |
|--|---|